

Bacsa Beatrix

Magyarország és Dél-Európa - egy kapcsolatrendszer anatómiája

Pap Norbert munkája Magyarország dél-európai kapcsolatrendszerét tárja elénk azzal az újszerű, a magyar nyelvű szakirodalomban is ritka megközelítéssel, hogy egy sajátos ívet rajzol Magyarország e kapcsolatrendszer köré. A vizsgált térségek magyar kapcsolódási pontjai eltérőek ugyan, de egy magasabb dimenzióban mégis metszik egymást. A szerző legújabb könyvében ezek a metszéspontok definiálódnak, hiszen Európa mibenléte, hovatartozása, tértartalma, határai, tagolása régóta boncolgatott kérdésköre akár a geográfianak, akár a politikai földrajznak.

A monográfia politikai és gazdaságföldrajzi szempontból értékeli az elmúlt két évtized változásait, mivel a rendszerváltozás utáni években Magyarország külpolitikai irányvonala jelentősen átalakult. Az átértékelés okait foglalta össze a szerző, aki kutatócsoportjával együtt több mint egy évtizeden át vizsgálta ezeknek a rendkívül összetett, bonyolult és a magyar tudományos élet részéről még az elmúlt években is mostohán kezelt térségi viszonyoknak az alakulását.

A monográfiában megjelenő vizsgálati eredmények nem csak elméleti kutatásokon vagy számszerű adatközlésen alapulnak: az interdiszciplináris kutatási eredmények kiegészültek az empirikus tapasztalatok lenyomataival is. Noha az elmúlt években több átfogó munka is született az érintett térségek viszonylatában, a kötet megjelenéséig azonban nem látott napvilágot olyan munka, amely a téma teljes körű összefoglalásának igényével készült volna. Pap Norbert korábbi munkáiban (*A magyar-dél-európai gazdasági, politikai és kulturális*

kapcsolatok területi mintázata az európai mediterrán térséggel, Magyarország kapcsolatrendszere a Balkán államaival) már ismertette a változások és azok következményeinek okait, de ezek rövidebb áttekintések voltak.

A Magyarország a Balkán és a Mediterráneum vonzásában című könyv tíz, szorosan egymásra épülő fejezetből áll. Az első három fejezet a földrajzi tér sajátosságait, a területi kategóriákat, a nevezéktani kérdéseket, a történeti-földrajzi változásokat tárgyalja. A Mediterráneum mint térkategória számos kérdést vet fel a hovatartozást, a határokat és a belső tagoltságot illetően, mivel magába foglalja a Földközi-tengert és a peremtengereit közrefogó térségeket Európában, Ázsiában és Afrikában. A Balkán lehatárolása legalább ennyire bonyolult, mivel a földrajzi határvonalak elfogadását sztereotip, esetenként az egyes társadalmak szubjektív szempontjai is befolyásolják. A fejlettebb mediterrán térség – köztük Itália is – jelentős szerepet játszott az európai történelem, a gazdasági, politikai viszonyok alakulásában, míg a Balkán térsége vallási, kulturális sokszínűségével járult hozzá Európa formálásához.

A 20. századi Európa politikai, gazdasági, integrációs folyamatai befolyásolták Magyarország geopolitikai, biztonságpolitikai, külkapcsolati vagy akár katonai stratégiai álláspontjának kialakítását. Magyarország jelenkori méreténél fogva ugyan nem lehet befolyással a geopolitikai játszmákra, biztonságpolitikai kihívásokkal azonban a Balkán, valamint a Közel- és Közép-Kelet politikai folyamatai révén szembe kell néznie.

A negyedik fejezet a dél-európai államok és Kis-Ázsia gazdaság- és politikai földrajzi sajátosságait elemzi az államiság kialakulásától a Hartshorne-modell modernizált átdolgozásán keresztül az állami egységet megbontó vagy átalakító nemzeti, vallási kisebbségek szerepéig. A fejezet részletesen tárgyalja az Ibériai-, az Appennini- és a Balkán-félsziget, a mediterrán szigetállamok (Ciprus, Málta) és Törökország államföldrajzi struktúráit, majd a fejezet végén öt sajátos tipológiai kategória felállítására kerül sor a dél-európai államok földrajzi elemzése kapcsán.

Az ötödik fejezet azoknak a magyar, Dél-Európával foglalkozó tudósoknak a munkásságát mutatja be, akik megalapozták a mai kutatási irányvonalakat.

A hatodik fejezet Magyarország külkapcsolatainak politikai és gazdaságföldrajzi hátterét mutatja be részletesen. Ebben a fejezetben eddig Magyarországon kevésbé ismert vizsgálati módszerek sora nyílik meg az olvasó előtt azzal, hogy a geopolitikai elemzések a tengeri hatalom jelentőségéből indulnak ki. Mivel a dél-európai hatalmi törekvések mindenkori mozgatórugója a tengeri hatalom megszerzése iránti igény volt, ezért az ütőképes hadiflotta és a jól felszerelt kereskedelmi flotta a legfőbb bázist jelentik ma is. Magyarország geopolitikai vizsgálata a tengeri kijáratokért folytatott küzdelmek szemszögéből szokatlan és újszerű, ugyanakkor ez a megközelítés egy újabb gondolati síkon helyezi el a magyar-ság európai helyzetének kérdéskörét.

„Hol a helyünk a világban?” – teszi fel kérdését a szerző, s a válasz megfogalmazása az olvasó számára is gondolatébresztő, hiszen a magyar külkapcsolati dimenziókban megjelennek a nemzeti, kulturális, gazdasági, biztonságpolitikai, migrációs stb. elemek is. E témakör vizsgálatakor a magyarokat ért trianoni trauma nem hagy-

ható figyelmen kívül, így mindezek tükrében ismerhetjük meg a szerző határozott álláspontját a nemzeti geopolitikai koncepciótlanságról, továbbá a dél-európai államok biztonságpolitikai szemszögből történő felértékelődéséről, és a magyar külpolitika ezirányú szemellenzőségéről.

A hetedik fejezet a magyar politikai, kulturális, gazdasági kapcsolatok alakulását elemzi a Balkán és a mediterrán országok relációjában. A magyarok „térsgképét” nemcsak az iskolai földrajzoktatás, hanem a közös történelmi múlt, a nyelvi-kulturális kapcsolat és a turizmus is befolyásolja, de ennek ellenére megállapítható, hogy „a térségről mint egészről nem alakult ki képe a magyar társadalomnak”. A dél-európai országokkal kialakított intézményi-politikai kapcsolatok különböző erősségűek és szilárdságúak. Máltával például nem alakítottunk ki intézményes kapcsolatot, ugyanakkor Olaszországgal, Spanyolországgal vagy akár Bulgáriával és Törökországgal intenzív és sokoldalú, míg Ciprussal, Bosznia-Hercegovinával vagy akár Szlovéniával viszont csak formálisnak nevezhető diplomáciai kapcsolatot létesítettünk. Kulturális, civil kapcsolataink alakulásában a nyelvismereti tényezők és a viszonylag olcsó turisztikai lehetőségek játszottak szerepet, de a szerző megemlíti egy rendkívül sajátos kategóriát is: „a magyar történelmi emlékezet helyeit”.

Gazdasági, külkereskedelmi oldalról az elmúlt húsz év egy lassú, de fellendülőben lévő kapcsolatépítést mutat. Ennek köszönhetően Magyarországon az olasz, spanyol és török befektetők jelenléte nagyobb, míg a magyar cégek leginkább a balkáni országok piacán próbálnak szerencsét. Ez a fejezet néhány dél-európai állammal meglévő gazdasági kapcsolataink helyzetét is bemutatja, megállapítva azt, hogy bár Dél-Európa felértékelődően

van számunka, mégsem képez külpolitikai vagy akár külgazdasági prioritást.

A könyv nyolcadik fejezete a délnyugati korridor sajátosságain keresztül elemzi olaszországi kapcsolatrendszerünket. Olaszország területi lehatárolását követően képet kapunk az olasz kisebbségi kérdésekről – külsőről, belsőről egyaránt –, az ország nagyhatalmi politikában betöltött helyéről mérete, gazdasági potenciálja, demográfiai és kulturális súlya, valamint stratégiai fekvése alapján. Olaszország geopolitikai jelentősége – történelmi múltjától eltérően – kevésbé hangsúlyos, a nyugat-balkáni konfliktus rendezésében is csak támaszponti, illetve mellékhadszíntéri szerepet tölt be.

Az előző fejezetben tárgyalt általános külkapcsolati jellemzők a magyar–olasz kapcsolatépítésre különösen érvényesek. Annak ellenére, hogy a két nép egymásról kialakított képe pozitív, nincs olyan terület – a kiaknázatlan gazdasági kapcsolatokon felül –, amely a két ország közötti kölcsönös nyitást példázná. A szerző utal arra, hogy a két állam kül- és biztonságpolitikai kérdéseinél a Balkán egyaránt kiemelt helyen szerepel, de ennél jóval szélesebb körben lehetne megtalálni a közös lehetőségeket. A magyar–olasz kapcsolatépítési stratégiát meghatározza a történelmi múlt (ti. Magyarország tengerparttal nem rendelkező, úgynevezett *landlocked* országgá vált), illetve az a szemléletmód, amelyet a földrajzoktatás során kaptunk az iskolában. A szerző által vizsgált délnyugati korridor (Adria-folyosó) fontos innovációs folyosó Magyarország számára, hiszen részben ezen keresztül létesítünk kereskedelmi kapcsolatot az EU országaival, továbbá a kőolajszállítás egyik lehetséges módja is

az Adria-vezetéken keresztül történhet. A fejezetben helyet kap Dél-Dunántúl olasz irányú közvetítő szerepének és gazdasági kapcsolatainak elemzése, valamint a magyar–olasz kulturális és turisztikai kapcsolatok bemutatása is.

A kilencedik fejezet a szerzőhöz oly közel álló magyar várost, Pécszet mutatja be, mint a délnyugati kapcsolati irány lehetséges kapuját. Pécs földrajzi elhelyezkedése és funkcionális szerepe révén nagyon fontos közvetítő szerepet tölthetne be „Európa” és a Balkán között, ha az ebben rejlő lehetőségek sorát a magyar külpolitika is felismerné. A város Európa kulturális fővárosaként – Essen és Isztambul mellett – lehetőséget kapott kulturális értékeinek bemutatására. Ehhez kapcsolódóan hat területi dimenziót különít el kooperációs térként a szerző és megfogalmazza a kérdést: vajon Pécs milyen mértékben hasznosítja majd 2010 után az EKF-ből adódó lehetőségeket.

A tizedik és egyben utolsó fejezet a tárgyalt témakörök lezárásaként tizenegy tételben foglalja össze a főbb következtetéseket.

A könyv hiánypótló, jól tematizált és színes illusztrációi révén rendkívül szemléletes. A monográfia végén 19 oldalas bibliográfiát és hatoldalal szerzői publikációs listát tanulmányozhatunk, mely felsorakoztatja azokat az írásokat, amelyek a mediterrán térség és a Balkán tanulmányozása során segítségünkre lehet.

(Pap Norbert: Magyarország a Balkán és a Mediterráneum vonzásában. Magyarország dél-európai kapcsolatainak politikai és gazdaságföldrajzi értékelése. Pécs, 2010, Publikon Kiadó, 320 o.) ■